

WILLIAM KENTRIDGE'İN BASKİRESİMLERİNİN BELLEK KAVRAMI ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

Gökçe Aysun KILIÇ

Öğr. Gör., Balıkesir Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Baskı Sanatları Bölümü, gokcemor(at)gmail.com, ORCID: 0000-0003-2078-6621

Kılıç, Gökçe Aysun. "William Kentridge'in Baskiresimlerinin Bellek Kavramı Üzerinden İncelenmesi". idil, 78 (2021 Şubat): s. 177–184. doi: 10.7816/idil-10-78-01

ÖZ

Bu araştırma Güney Afrikalı sanatçı William Kentridge'in sömürgecilik ve totalitarizmin yıkıcı gücünün yarattığı tarihi olaylardan hareketle ürettiği baskiresim eserlerini bellek kavramı üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Kentridge, yaratım sürecinde çizimlerden filmlere, operadan baskiresime birçok disiplini bir araya getirerek yaşadığı dönemin toplumsal dinamiklerini gözler önüne sermektedir. Kentridge yaşadığı coğrafyayı ve dönemi içsel bir bakış açısıyla yaratıcılığa dönüştürürken aynı zamanda izleyiciye de yakın tarihe dair bir bakış açısı sunmaktadır. Araştırmada, Kentridge'in baskiresim tekniklerine getirdiği özgün yorumlar ile sanatçının karakteristik yapısı ve yaşadığı dönemin toplumsal ve bireysel izleri incelenecektir. Bu kapsamda sanatçının bellek üzerinden ürettiği sanat eserlerinde, tarihin yazdığı ve yazmadığı birçok durum sanatsal bir bakış açısıyla yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Baskiresim, bellek, film, William Kentridge

Makale Bilgisi:

Geliş: 17 Aralık 2020

Düzeltilme: 19 Ocak 2021

Kabul: 27 Ocak 2021

Giriş

William Kentridge, 1955 yılında Güney Afrika'nın Johannesburg şehrinde doğdu. Sanatçı 1976 yılında Witwatersand Üniversitesinde Siyaset ve Afrika Çalışmaları bölümünden mezun olduktan sonra 1978 yılına kadar Johannesburg Sanat Vakfında sanat eğitimi almıştır. Kentridge'in, bulunduğu coğrafyada tanık olduğu tarihi olaylar onun sanat dünyasının temelini oluştururken, baskiresim yapmaya ise 1970 yılından itibaren başlamıştır. 1989 ve 2003 yılları arasında ise Güney Afrika'nın siyasi ayaklanmalarının tırmanış gösterdiği yıllarda "Projeksiyon için desenler" başlığı altında toplanan dokuz kısa film çekmiştir. Bu filmlerinde sanatçı video, opera ve tiyatro oyunlarında sahne arkasına çizdiği resimleri de yansıtarak bir bütünlük oluşturur. "Çizimlerin ekranda sürekli olarak meydana çıkması ve akabinde başka formlara ve sahnelere dönüşmesi rahatsız edici bir istikrarsızlık ve bir silme eylemi (özünde bulunan politik bir eleştiriyle birlikte) yaratır" (Fineberg, 2010: 492).

Kentridge doğup büyüdüğü ülkenin bastırılmış tarihi olaylarını farklı disiplinlinler ile ürettiği eserleri aracılığıyla izleyenin belleğini harekete geçirerek şimdiki zamana taşır. "Tarih, bir toplumun bireylerinin amaçlarına uygun olarak düzenlenir, bu amaçları haklı çıkarma işlevini üstlenir, güncel bir amaca hizmet edecek biçimde geçmiş kurulur. Güncel fikirlere, değerlere, inançlara ters düşen geçmiş öğeler ya kolektif bellekten silinir ya da değişime uğrar" (Göle, 2007: 28). Kentridge'de bireysel anıları üzerinden yarattığı eserler ile toplumsal olaylara birer pencere açar ve animasyon tarzından hareketle ürettiği çizimleri, silerek tekrar yeniden çizerek izlerin aslında kâğıt yüzeyinde değil belleklerde de silinmediği paradoksuna dikkat çeker. Sanatçı oluşturduğu bu görüntüleri daha sonra sahne sanatlarına aktarır. Yaşadığı ülke tarihinin etkilerine maruz kalmasından dolayı sanatçı bellek ile tarih arasındaki derin ilişkiyi sanatı aracılığıyla sorgular. Kentridge ülke tarihindeki önemli olaylara ailesi aracılığıyla tanık olur. Çünkü William Kentridge'in avukat olan anne ve babası, Güney Afrika'nın Apartheid karşıtı aktivistleri ile 21 Mart 1960'ta Johannesburg'un güneyindeki siyahların çoğunlukla yaşadığı bir kasabada güvenlik güçleri tarafından öldürülen altmış yedi göstericinin ailelerini temsil etmiştir. Ayrıca Güney Afrika'da yaşanan bu olayların yanında ilk defa siyahi lider Mandela'nın cumhurbaşkanı olarak seçilmiş olmasına tanık olmuş ve tüm bu yaşanan tarihi olaylar sanatçının sanatına kaynaklık etmiştir. Buradan hareketle Kentridge çocukluğuna ait bir anıyı şu sözlerle ifade eder:

Ben altı yaşındaydım ve babam (Sharpeville katliamında) öldürülen ailelerin avukatlarından biriydi. Bir kez çalışma odasına girdiğimi ve masasında büyük, düz, sarı bir Kodak kutusu gördüğümü ve kapağını kaldırdığımı hatırlıyorum, çikolata kutusu gibi görünüyordu. İçinde, sırtının havaya uçurulmuş, başının sadece yarısı görünen bir kadının görüntüleri vardı. (URL 1)

Kentridge'in geçmişine dair söz konusu anısı, Arauz'un dediği gibi hayatımızın her dönemecinde belleğimizde bir çatlak olduğunun göstergesidir (Arauz, 2007: 250). Sanatçının üretim sürecinin ana merkezini de bu çataklar oluşturur ve yeni çatlaklara eklenerek bugüne taşırken bir anlamda geçmişin izlerini ürettiği sanat eserleriyle şimdiye günceller. "Kısacası bellek yeniden kurma işlemine dayanır. Geçmiş, bellekte olduğu gibi kalmaz. İlerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Yeni olan da sadece yeniden kurulan geçmiş biçiminde ortaya çıkabilir" (Assmann, 2015: 50). Belleğindeki imgelerden hareketle oluşturduğu baskiresimlerin, animasyon filmlerinin, operaların, kukla ve tiyatro oyunlarının yaratıcısı olan Kentridge çalışmalarıyla ilgili olarak "Bütün işlerim aynı projenin bir parçası, aralarında büyük bir fark görmüyorum" ifadesini kullanır (Krauss vd, 2017: 13).

William Kentridge'in Baskiresimleri

Kentridge, zamanının sosyal koşullarını, güçlü görüntülerle ifade eden William Hogarth, Francisco Goya ve Honoré Daumier gibi sanatçıların yanı sıra Alman Ekspresyonist sanatçılar Max Beckmann ve George Grosz'dan etkilenmiş, 1980 yılında Junction Avenue Theatre Company için sahnelenen "Mutfak" oyunundaki figürlerden hareketle, dramatik sahnelerin yer aldığı "İç Mekanlar" (Resim 1) adlı serisini üretmiştir. Farklı boyutların yer aldığı bakır plakalar üzerine sanatçı gravür tekniklerinden olan yumuşak zemin ve aquatinti tercih etmiştir. Elli gravürden oluşan bu serinin kırk kalıbı iç mekanları on kalıp ise dış mekânda geçen olaylar örüntüsünü oluştururken, sanatçı, siyah ve beyaz insanlar arasındaki ırk ayrımcılığının anlatıldığı hicivli görüntülerde, lejyonlar ve onlara şemsiye taşıyan, çay servisi yapan ve havuz başlarında havlu taşıyan siyah hizmetçileri betimlemiştir. Sanatçının söz konusu baskiresimlerinde her kalıp yüzeyinde ardışık hareketlerle gerçekleştirdiği tasvirlerle, animasyon film çalışmalarının ön planlarını yapılandırdığı görülür. Paul Coldwell'e (2020: 22) göre Kentridge'in baskılarıyla elle çizilmiş animasyon filmleri arasında zengin bir bağ vardır ve her biri diğeri ile ilişkilidir.

Resim 1. William Kentridge, 16 Ev Sahnesi, Yumuşak zemin ve aquatint, 49,5x63,5 cm, 1980.

Kentridge'in "Küçük Ahlak" adlı çalışması (Resim 2) 1994 yılında ilk demokratik seçimlerle birlikte belli toplulukların yerinden edilmesi, Afrika Ulusal Kongresi ile hükümet arasındaki görüşmelerden sonra Nelson Mandela'nın serbest bırakılması da dahil olmak üzere o dönemin önemli olaylarının yer aldığı süreci kapsar. Goya'nın "Savaşın Felaketleri" serisindeki kompozisyon ve karakterleri de anımsatan bu serisi ise sekiz gravür plakasından oluşmaktadır. Sanatçı, "Küçük Ahlak" serisi adlı çalışmalarını: "Güne Hazırlık", "Manzaraya Girmek", "Atık Önleyici", "Müzakereler Başlıyor", "Delegelerin Alayı", "Pratik Hususlar", "Yedek Ordu", "Büyüyen Yaşlı", olarak adlandırmıştır. Kentridge, bu adlandırmalar ile yaşadığı dönem hakkında da bir anlamda ipucu verir.

Resim 2. William Kentridge, Küçük Ahlak, Gravür, 24x32 cm, 1993.

Kentridge, "Ubu Gerçeği Anlatıyor" adlı gravür çalışmasında (Resim 3) Fransız oyun yazarı Alfred Jarry'nin 1896 tarihli 'Ubu Roi' eserine dayanarak üretmiştir. Döneminin despot kişiliği olan Ubu'yu sanatçı her plakada farklı görüntülerle yansıtmıştır. Oldukça kilolu bedene sahip olan Ubu adlı karakter, beyaz çizgilerle sınırlayarak başka bir karakter içine yerleştiren sanatçı daha sonra sekiz dakikalık filmini de çekmiştir. "Durum baskıları olarak bir dizi baskı yapma işlemi, sanatçının kendi canlandırma filmleri için gerekli işlemin yani çizimin, çekimin, silmenin ve tekrar film çekmenin yinelenen bir çevrim olan aktivitesi ile de paralellik göstermektedir" (Grabowski vd, 2011: 10).

Resim 3. William Kentridge, Ubu Gerçeği Anlatıyor, Gravür, 24,8x30 cm, 1996-1997.

William Kentridge'in birçok çalışmasında insanlar; merdivenden, megafona, daktilodan, kahve pistonuna dönüşüm halindedir. Latin şair Ovid'in mitlerinde Tanrı'nın lanetlediği karakterlerin çoğu insan formatından bir hayvana veya cansız nesneye dönüştürülür. "Böylelikle Kentridge'in nesne ve beden metamorfozlarının hareketli metafor mecazıyla ilişkisi, akışa ve sürece olan ilgisini, geçiş veya değişimi kavramsallaştırma sorunlarıyla daha geniş bir şekilde ilgilenmesinin yönlerini oluşturur" (Leca, 2018: 46). Sanatçının "Yürüyen Adam" (Resim 4) adlı çalışmasında Ovid'in Apollo tarafından kovalanan ve bir çalıya dönüştürülen Daphne hikayesinden hareketle yaptığı baskiresminde, erkek figürü ağaç bedenine dönüşür. Anıtsal boyuttaki baskiresminde tıknaz bedene sahip çizgili takım elbise giymiş, ileri doğru yürüyen anti karakter sanatçının filmlerinde de kullandığı mülk zengini ve sanayici Johannesburg'lu Soho Eckstein'dir.

Resim 4. William Kentridge, Yürüyen Adam, Tuval üzerine linol baskı, 240x100,3 cm, 2000.

Kentridge'in "Telefon Kadın" (Resim 5) adlı linol baskiresminde gövde ve kafası oldukça hantal, çevirmeli bakalit telefona dönüşüme uğrayan kadın figürü büyük adımlarla bir gölet üzerinde durmaktadır. Siyah beyaz renklerle basılan bu çalışmada telefon imgesi, Apartheid rejimi sırasında konuşma özgürlüğünün kısıtlandığı ve kadın kimliğinin sorgulandığı dönemi yansıtmaktadır.

Resim 5. William Kentridge, Telefon Kadın, Tuval üzerine linol baskı, 203,2x100,3 cm, 2000.

Platon'un Mağaralar Alegorisinde bahsettiği mahkumlar ve onların dünyayla tek bağlantısı olan duvarlara yoldan geçen insanların ateş aracılığıyla yansıyan gölgeleri arasında bağlantı kurarak göçmenleri ele alan Kentridge, (Resim 6) Bacon'un Popüler Dünya Atlası üzerine baskısını gerçekleştirmiş ve fenakistiskop* adlı cihazın üzerine monte etmiştir. Sinemaya ait bu cihazla, aşamalı hareket kavramını hareketsiz görüntülerle birleştiren sanatçı, litografi tekniğiyle ürettiği çalışmasını, hareket eden diskler aracılığıyla üst üste bindirerek izleyeni yeni bir görüntüye ulaştırmıştır.

Resim 6. William Kentridge, Fenakistiskop, Karışık Teknik, Çap: 29,2 cm, yükseklik: 80cm, 2000.

Kentridge, "Medusa" (Resim 7) adlı eserinde ise görme duyusuyla algılanamayan, herhangi bir forma sahip değilmiş gibi görünen ancak özel bir bakış açısıyla bakıldığında doğru algılanan 'anamorfik' kavramını uygulamıştır. Yunancadan 'yeniden dönüşüm' olarak çevrilen anamorfik kavramını sanatçı bu tasarımda Fransız Larousse Ansiklopedisi'nin (1906) sayfaları üzerine litografi tekniği ile gerçekleştirmiştir. Medusa'nın görüntüsünü ayna kaplamalı çelik silindir üzerine yansıtan Kentridge, bu efsanevi mitin tehlikeli bakışını açılabilir hesaplarla ortadan kaldırarak üç boyutlu algı yanılsaması yaratmış eser ile izleyen arasında güçlü bir atmosfer oluşturmuştur.

Resim 7. William Kentridge, Medusa, Karışık teknik, 5x23,2 x77,47 cm,2001.

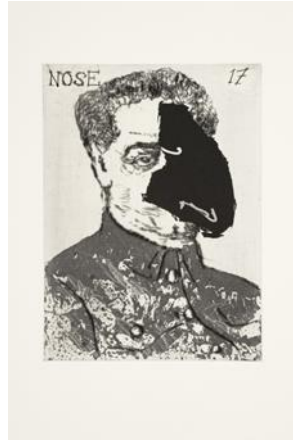
Kentridge "Burun" adlı baskiresim serisini, Rus edebiyatının önemli yazarlarından olan Nikolay Gogol'un 1837'te yayınlanan "Burun" adlı eserinden esinlenerek üretmiştir. Sanatçı gravür tekniğiyle otuz adet oluşturduğu baskiresimle aslında tarihte yer alan üç çalkantılı döneme dikkat çekmek ister. Bunlar; 1830'ların Çarlık Rusyası, 1930'ların Stalinist Rusyası ve buradan hareketle bağdaştırdığı Güney Afrika'nın ırkçılık dönemidir. Sanatçının 2007 ile 2010 yılları arasında ürettiği bu baskiresim serisindeki "Burun 20" (Resim 8) adlı çalışmasında yer alan erkek figür, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Merkez Komitesinin üyelerinden biri olan Vyacheslav Mikhailovich Molotovken'e aittir. Sanatçı, Molotovken'in yüzünü kırmızı renkte merkezde 1 rakamının yer aldığı daire ile kaplayarak zayıf bir karakter olduğunu vurgulamak isterken yine "Burun" serisine ait diğer bir çalışma olan "Burun 17" de ise (Resim 9) 1917 Rus devriminin önemli isimlerinden Lev Troçki'nin yüzündeki burunun

* Erken dönem animasyon aletlerinden olan "Fenakistiskop" Yunanca göz aldatması anlamından gelmektedir.

yerini siyah bir maske alır. Kentridge'in bu çalışmalarında görüldüğü üzere "Spesifik formlarında, her zaman silme efüzasyonu, kaçırma ve unutmaya tabi olan siyasi belleğin yapısını yansıtır" (Krauss vd, 2017: 91).

Resim 8. William Kentridge, Burun 20, Gravür, 40x34,9 cm, 2009.

Resim 9. William Kentridge, Burun 17, Gravür, 39,9x34,8 cm, 2009.

Kentridge hem bireysel hem de kolektif bellek görüntülerinin yansıması olan sanatsal bakışını baskiresimleri aracılığıyla aktarmaya çalışır. Bu bağlamda sanatçının eserlerini oluştururken bulunduğu siyasi ve sosyal yaşantısıyla belleğinde harmanlanan imgeleri yeniden anlamlandırarak özgün bir üslupla inşa ettiği görülür.

Sonuç

Baskiresim, sahne sanatları, mit, siyaset, edebiyat gibi alanlar Kentridge'in üretim sürecinin önemli kaynaklarını oluştururken sanatçı sanat görüşünü "Sanatımda her şey geçicidir: mutlak, cevap yok. Ben sadece uyanın ve etrafınızda neler olup bittiğine bakın demeye çalışıyorum" (URL 2) sözleri ile aktarmıştır. Bu sözlerden hareketle Kentridge'in ürettiği eserler ile izleyeni düşünmeye itmenin yanı sıra, belleğin unutma süreçlerini de ortadan kaldırdığı ve yaşanan bu travmatik olaylardan dolayı tarihin bir anlamda opaklık perdesini indirdiği görülmüştür. Sanatçının özellikle bireysel anıları üzerinden teatral temelli bir anlatıya başvurduğu baskiresimlerinde, geleneksel teknik kullanımının yanında farklı disiplinleri de içine alarak özgün bir dil oluşturduğu tespit edilmiştir.

Kaynaklar

- Assmann, Jan. Kültürel Bellek. Çev: Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015.
- Beth Grabowski & Bill Fick. Baskiresim: Kapsamlı materyaller teknikler rehberi. Çev: Simber Atay Eskier vd. İzmir: Karakalem Kitapevi Yayınları, 2011.
- Coldwell, Paul. Printmaking: A Contemporary Perspective, Londra: Black Dog Publishing, 2010.
- Göle, Münir. Doğru olmadığını biliyorum ama öyle hatırlıyorum. *Cogito Dergisi*, İstanbul: YKY. Sayı 50, 2007.
- Fineberg, Jonathan. 1940'tan Günümüze Sanat Çev: Simber Atay-Eskier vd. İzmir: Karakalem Kitapevi Yayınları, 2014.
- Krauss, Rosalind, E. Carolyn Christov-Bakargiev. William Kentridge, Andreas Huyssen, Rosalind Morris, Maria Goug, Joseph Leo Koerner, Margaret Koster Koerner. MIT Press United States of America, 2017.
- Leca, Maltz Leora. William Kentridge: Process as Metaphor and Other Doubtful Enterprises, University of California Press Oakland, California, 2018.
- Suarez-Arauz. Nicomedes Amnezi Manifestosu, *Cogito Dergisi*, İstanbul: YKY. Sayı 50, 2007.
- URL 1: Teachonline. <http://teachonline.co/lesson/kentridge-background/> (Erişim tarihi: 11.10.2020).
- URL 2: Micucci, Dana. <https://www.nytimes.com/2009/09/12/arts/12ihtcartkent.html> (Erişim tarihi: 25.12.2020).

Görsel Kaynakçası

- Resim 1:** <https://www.artsy.net/artwork/william-kentridge-16-domestic-scenes>, (10.11.2020).
- Resim 2:** <https://www.mutualart.com/Artwork/Suite-of-8-Little-Morals-Series--Prepari/6CD8B128CF3855CF>, (7.11.2020).
- Resim 3:** <https://davidkrutprojects.com/cms/wp-content/uploads/2012/09/Ubu-tells-the-truth-copy.jpg>, (3.10.2020).
- Resim 4:** <https://www.artsy.net/artwork/william-kentridge-walking-man-krut-p-65>, (10.11.2020).
- Resim 5:** <https://www.phillips.com/detail/william-kentridge/NY030212/57>, (7.6.2020).
- Resim 6:** <https://www.wantedonline.co.za/voices/interviews/2019-09-09-sas-most-acclaimed-artist-william-kentridge-on-his-retrospective-exhibitions-covering-40-years/>, (4.10.2020).
- Resim 7:** <https://www.artnet.com/auctions/artists/william-kentridge/medusa-5>, (5.9.2020).
- Resim 8:** <http://arteditions.org/artists/79/William-Kentridge/934/Nose-20>, (14.9.2020)
- Resim 9:** <https://www.artsy.net/artwork/william-kentridge-the-nose-opera-nose-17>, (2.10.2020).

AN ANALYSIS ON WILLIAM KENTRIDGE'S PRINTS IN TERMS OF THE CONCEPT OF MEMORY

Gökçe Aysun KILIÇ

ABSTRACT

This research aims to review the prints by South African artist William Kentridge created with reference to historical events resulting from the destructive impacts of colonialism and totalitarianism in terms of the concept of memory. Kentridge shows the social dynamics of the era by blending various disciplines from drawings and opera to films and printmaking together in his production process. As transforming the geography and the era in which he lived into creativity through his inherent perspective, Kentridge also offers the viewer an aspect on the recent history. In the research, it will be analyzed the distinctive interpretations that Kentridge brings to printmaking techniques, as well as his characteristic nature and the social and personal touches left by the era he lived in. In this context, many events recorded or not recorded by the history will be interpreted with an artistic perspective in the artworks that the artist created on the basis of the concept of memory.

Keywords: Printmaking, memory, film, William Kentridge